

Bitlis Eren Üniversitesi'nin Kuruluşu Münasebetiyle

Bitlis İli'nin Eğitim Tarihi ve Eğitim Faaliyetlerine Genel Bir Bakış

Prof.Dr. Kenan ARINÇ

GİRİŞ

Bitlis ili toprakları Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat ve Van bölümlerinde bulunmaktadır. İlin arazileri Van Gölü'nün kuzey kıyılarından başlayarak, batı kıyılarına geçmekte ve Güneydoğu Toroslara doğru yayılmaktadır. Mülki idare açısından yedi ilçe yönetim birimine (Bitlis Merkez, Adilcevaz, Ahlat, Güroymak, Hizan, Mutki ve Tatvan) ayrılmıştır. Bitlis ili oldukça stratejik olan bir konuma sahiptir. Karadeniz ve Mezopotamya düzlükleri arasındaki en önemli geçiş güzergâhı üzerindedir. Doğa şartları Bitlis iline pek çok nimeti ve külfeti birlikte sunmuştur. İlin önemli bir kısmı dağlık arazilerden oluşur, düzlük alanlar sınırlıdır. Yörede Ülke ve Dünya tarihi bakımından çok önemli gelişmeler yaşanmış ve bilhassa Ahlat ve Bitlis şehirleri tarihe damgasını vurmuştur. Bitlis ilinin tarih boyunca en fazla ön plana çıktığı alan eğitim ve ticarettir. İlin her dönemde eğitime değer veren bir nüfus kitlesine sahip olması, bu sonucu doğurmuştur. Gerçekten de Bitlis ili, tarih boyunca şairlerin, bilim adamlarının ve mütefekkirlerin bolca olduğu bir alan olarak tanınmıştır. Bu özelliklerin belirmesi: Türk Kültürü, Eski Anadolu ve Mezopotamya kültürleri ile İslâm kültürünün Bitlis ilinde kaynaşması ve yeni bir sentezin oluşmasıyla ilişkilidir.

Tarih boyunca çok önemli fonksiyonlar üstlenen Bitlis ili Türkiye'nin kalkınmada geri kalmış yörelerinden biridir ve hak etmediği bir fakirlik sarmalı ile karşı karşıyadır. Nitekim Devlet Planlama Teşkilâtı'nın verilerine göre, ilin sosyo-ekonomik açıdan gelişmişlik sırası 81 il içinde 79. sıradadır. Bitlis ili halkının milli gelirden aldığı pay, kişi başına 800 dolar civarındadır ve ilin ekonomik düzeyi ise ancak Dünyanın çok fakir ülkeleriyle kıyaslanabilir. Bu durum yoğun göçlere ve toplumsal travmalara neden olmuştur. Oysa Bitlis ilinin harekete geçirilmesi gereken pek çok potansiyel zenginlik kaynakları vardır.

I. CUMHURİYET ÖNCESİ DÖNEMDE EĞİTİM FAALİYETLERİ

Doğu Anadolu Bölgesi ile Güneydoğu Anadolu bölgelerinin temas alanında bulunan Bitlis ili toprakları, insanlık tarihinin en eski dönemlerinden beri yerleşmeye açılmış önemli bir kültürel değişim alanıdır. Burası Asya ortalarından gelerek yerleşen Urartuların ilk yerleşmelerini kurdukları, ilk kalelerini inşa ettikleri ve Anadolu'nun en yaşlı arazilerinden biri olan yerbilimcilerin *Bitlis Masifi* olarak tanıdıkları ünite de ilk defa demiri işleyerek Anadolu'da Demir Çağ'ını

* Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü Öğretim Üyesi, ERZURUM.

başlattıkları alandır (Belli,1987;89-91). Urartular Bitlis'i kurdukları tarihte yerleşmeye *Uaiis* adını verdiler. Batı literatürüne *Old Uaiis* olarak geçen bu Uratu şehri, önce *Va-isis* sonra da *Bitlis* olarak anılmaya başlandı. Urartular aynı zamanda Ahlat (Halat-Hilat), Tatvan (Aiadi-Daudyana) ve Adilcevas şehir ve kasabalarını da kuran toplumdur (Memiş,1989;102, Burney,1957;39, Thureau-Dangin,1912;61).

Urartular tarih sahnesinden silen İskitler ve onların torunları olan Sakalar, aşiretler halinde Van Gölü Havzası'na ve Bitlis ili topraklarına yerleştiler. Sakaların hâkimiyet alanlarının en müstahkem kısmını yine Van Gölü Havzası ve Bitlis Çayı Havzası teşkil ediyordu. Sakalar bilhassa Bitlis ve çevresinde derin izler bıraktılar. Günümüzde bile Bitlis'te kullanılmakta olan pek çok yer adı Sakalardan kalmıştır (Eröz,1984;49). Bitlis ili toprakları sonraki dönemlerde ağırlıklı olarak İran kökenli toplumların teşkil ettiği Medlerin ve Perslerin saldırıları altında karanlık dönemler geçirmiş, kültürel açıdan gerilemiş ve nüfus yapısı kısmen bozulmuştu. Gerek Urartulardan gerekse Sakalardan bakiye kalan nüfus ise daha emniyetli olan yüksek dağlara çekilmiş ve Bitlis ilinin kırsal nüfusunu oluşturmuştur. Roma ve Bizans dönemlerinde ise kısmı gelişmeler yaşanmışsa da çağına hükmeden şehirler oluşamamıştır.

Bitlis ilinin medeniyet alanında kendini gösterdiği dönem ise Hazarların izini takip ederek Bitlis Yöresi'ne gelen Selçuklularla başlamıştır. Bitlis ili topraklarını hareket üssü haline getiren Selçuklular, aynı anda iki kültürel merkez oluşturmuş, Dilmaçoğulları Beyliği'nin yönetim merkezi olarak Bitlis ve Sökmenoğulları (Ahlatşahlar) Beyliği'nin idare merkezi olarak Ahlat, Anadolu'nun ilk Türk başşehirleri olarak fonksiyonlarını geliştirmeye başlamışlardı. Bir yandan Anadolu'daki Selçuklu fütuhatını gerçekleştiren komutanları (Emir Afşin, Emir

Gümüştekin, Emir Sunduk vb.) bağrından çıkarırken, diğer yandan eğitim alanında Dünya çapında etki alanı oluşturan bir yapıya kavuşulmuştur. Bitlis ve Ahlat'ta Selçuklu eğitim kurumlarından Ribat hanları, Miri mektepleri ve medreseler kurulmuştur. Bu nedenle Bitlis *Medreseler Şehri*, Ahlat ise *Kubbet'l'İslâm* unvanlarını kazanarak tarihe geçmiştir. Özellikle Bitlis'te XII. Yüzyıl sonlarında Anadolu'daki ilk İslâm-Türk üniversitesi olarak kabul edilen *İhlasiye Medresesi* kurulmuş¹ ve *Selçuklu Rönesansı'nın* temelleri atılmıştır (Arık,1971;45-54).

Bilhassa Ahlatşahlar Devleti'nin 1207 yılında ortadan kalkmasıyla sonuçlanan Eyyubi saldırısı sırasında 18000 kişinin öldürülmesiyle sonuçlanan bir süreçte Ahlat şehri gerilemiş ve bütün eğitim kurumları çöküşe geçmişti. Ahlat'tan ayrılan ilim adamları ve sanatkarlar büyük ölçüde o dönemde daha emniyetli olan Bitlis şehrine yerleşmişlerdi (Turan,1973;111-129). Buna ilaveten Ahlat'ın 1226 yılında Cellaeddin Harezmsah tarafından ilk kez kuşatılması sonucu fonksiyonları zayıflamış, 1229 yılındaki ikinci Harezim kuşatması sırasında şehir ele geçirilmiş ve önemli ölçüde tahrip edilmişti. Bu dönemde de pek çok ilim adamı Bitlis'e yerleşmiş ve dönemin üniversiteleri niteliğinde olan medrese eğitimi önemli bir ivme kazanmıştı. Bitlis ili toprakları, Karakoyunlu ve Akkoyunlu egemenlik devrelerini de yaşamıştır. Ayrıca Bitlis şehri belli aralıklarla Eyyubiler tarafından Azerbaycan'ın Revadiye bölgesinden getirilen nüfusa dayalı olarak kurulmuş Bitlis Emareti tarafından da yönetilmiştir. Gerek son iki devlet ve gerekse yerel beylik döneminde de geleneksel medrese eğitimi kesintisiz sürdürülmüş ve önemli şahsiyetler yetiştirilmiştir (Tablo 1).

1 İhlasiye (Gök) Medresesi, kurulduğu yıllarda bilinmeyen bir nedenle tahrip olmuş, kendi temelleri üzerinde ikinci kez 1216 yılında inşa edilmiş ve 1589 yılında ise onarım görmüştür.

TABLO 1: Bitlis Şehri'nde Bilinen Tarihi Öneme Sahip Eğitim Kurumları.

EĞİTİM KURUMLARI	İNŞA TARİHLERİ	KONUMLARI
Ribat (Hazo) Hanı	1036	Çarşı İçi
İhlasiye Medresesi	1065 (1216)	Taş Mahallesi
Selçukiye Medresesi	1090	Taş Mahallesi
Hatibiye (Hatuniye) Medresesi	XI. Yüzyıl	Müştabkaba Mahallesi
Şifaiye Medresesi	XI. Yüzyıl	Konumu Bilinmiyor
Yusufiye Medresesi	XII. Yüzyıl	İnönü Mahallesi
İdrisiye Medresesi	XIII.Yüzyıl	Konumu Bilinmiyor
Kadiriye Medresesi	XIII.Yüzyıl	Konumu Bilinmiyor
Ahlakiye Medresesi	XIII.Yüzyıl	Konumu Bilinmiyor
Şükrîye Medresesi	XIII.Yüzyıl	Konumu Bilinmiyor
Hacı Begiye Medresesi	1444	Çarşı İçi
Şerefiye Medresesi	1529	Çarşı İçi
Haliliye Medresesi	XVII.Yüzyıl	Konumu Bilinmiyor
Nuhiye Medresesi	1700	Hersan Mahallesi
Küfrevî Medresesi	1898	İnönü Mahallesi
Gazi Bey Medresesi	XIX.Yüzyıl	Gazibey Mahallesi

KAYNAK: Gabriel (1940), Arık (1971), Erken (1977), Verel (1970) ve Kayaoğlu (1967)'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Belirtilen şahsiyetler arasında *Kutlu Müderris* unvanını taşıyan İdris-i Bitlisi'nin çok önemli bir yeri vardır. Belh'den Anadolu'ya göç eden babası Şeyh Mevlana Hüsameddin Ali gibi Akkoyunlu sarayında yetişmiş olan İdris-i Bitlisi, Anadolu'nun Şii-Safevi etkilerinden kurtulması amacıyla çok önemli fonksiyonlar üstlenmiş ve Osmanlı Devleti'nin doğu bölgelerimizde egemen olması için başarılı çalışmalar yapmıştır (Bayrakdar1991;1-10). Yavuz Sultan Selim döneminde ikna yoluyla Harput, Meyafarikin (Silvan), Bitlis, Hısn-ı Keyfa (Hasankeyf), Urfa, Mardin, Cezire (Cizre), Rakka, Musul, Urmiye, İmadiye (Hakkâri), İtak (Kerkük), Eğil, Hizan, Garzan, Palu, Siirt, Pertek, Çemişgezek, Malatya ve Besni gibi geniş bir coğrafya içinde kalan yöreler Osmanlı Devleti idaresine geçmişti. İdris-i Bitlisi'nin gayretiyle sonuçlanan bu süreçte, Devletin gelişmesi ve bütünlüğü açısından Bitlis halkının ve Bitlis medreselerinin

önemi daha iyi anlaşıldığından, yeni medreseler kurulmuş ve sayısı bir ara 24'e yükselmışti (Salname-i Vilayet-i Bitlis, H.1310). Aslında Osmanlı Devleti'nin Bitlis'e ilgisinin asıl nedeni ise Orta Asya'dan göç eden Kayı Boyu'nun uzun bir süre yaşama alanı ve Ertuğrul Gazi'nin doğum yerinin Ahlat olması ile Selçuklu döneminden bakiye kalan önemli bir nüfus kitlesinin mevcudiyetiydi. Bitlis ili topraklarının *Ata Yurdu* olarak nitelendirilmesi nedeniyle, Osmanlı Devleti'nin bürokratik elitleri arasına yüzlerce Bitlisli seçilmiş bulunuyordu.

Bitlis'te yürütülen eğitim faaliyetlerinin etki alanı ülke sınırlarını aşarken, kaliteli eğitim nedeniyle Anadolu ve İslâm coğrafyasından pek çok öğrenci gelmekte ve şehrin fonksiyonları eğitim sayesinde gelişmekteydi. Bitlis'in bilim ve kültür merkezi olmasının yanı sıra ticaret ve sanayi alanında da önemli gelişmeler sağlanmıştı. Böylece Bitlis ve Ahlat şehirleri geniş bir

alanın ekonomik ve kültürel merkezi olma konumunu elde etmişlerdi. Bunlara paralel olarak Bitlis ilinin yönetim fonksiyonunda da önemli gelişmeler meydana gelmişti. Bitlis Eyaleti'nin 1847 yılında ortadan kaldırılmasının akabinde Bitlis, Büyük Erzurum Eyaleti'nin Muş Sancağı'na bağlı bir kaza merkezi haline getirilmiştir. Ancak yönetilmeye değil yönetmeye alışık olan Bitlis, otuz yıl süren bu devrede, gerilemişti. Bu olumsuzluğu gidermek ve Bitlis halkının Devlete bağlılığını güçlendirmek amacıyla, 1 Aralık 1878 tarihinde Bitlis, kendi adıyla kurulan vilayetin merkezi haline getirilmiştir. Yönetim sınırları içinde Bitlis, Siirt, Muş ve Genç sancakları olan Bitlis Vilayeti'nin yüzölçümü 30000 km²'yi aşmakta ve 400000 nüfus yaşamaktaydı. Bitlis şehrinin nüfusu ise 1878'de 38886 olarak belirlenmişti (Cuinet,1891-1892;II,521-563).

Bilhassa Tanzimat'ın ilanından (1839) sonra şehrin her mahallesinde açılan ilk mektepler, bazı ilçe merkezlerinde ve nüfusu fazla olan köylerde de yaygınlaştırılmıştı. İlk mekteplere ilaveten 1890 yılında Bitlis Mülkiye Rüştiyesi ve 1894 yılında da Bitlis Askeri Rüştiyesi öğretime başlamıştı. Belirtilen öğretim kurumları dışında 1903 yılında askerî idadinin (askerî lise) birinci sınıfı, 1906 yılında da ikinci sınıfı oluşturulmuştu. Bu lisenin kuruluş çalışmaları 1908 yılına kadar sürmüştü ve kaliteli bir askerî eğitim oluşturulmuştu. Bitlis şehrinde 1911 yılında Mekteb-i Sultanî (Lise) öğretime başlamış ve bunu bir ilköğretmen okulunun açılışı takip etmiştir (Bitlis İl Yıllığı,1971;105).

Belirtilen süreçte yeniden idarî bir merkez hüviyetine bürünen Bitlis'te çeşitli ülkelere ait konsolosluklar ve ticaret ataşelikleri kurulmuş ve Tanzimat döneminin sağladığı imkânlardan yararlanan yabancılar ve azınlıklar da, çeşitli eğitim kurumları açmışlar-

dı (Tablo 2). Nitekim Almanlar Protestan çocuk yuvası, Amerikalılar Katolik çocuk yuvası ve koleji, Ermeniler Sanasaryan olarak tanımlanan Ermeni lisesi ve ilk mektepleri ile Protestan Ermeni yüksekokullarını kurma fırsatını elde etmişlerdi. Böylelikle Bitlis'te dış dünyayla ilişkili bir eğitim faaliyeti yürütülmekteydi.

Bitlis şehrinde yabancılar tarafından açılan eğitim kurumlarının yanı sıra kökeni İspanya'ya dayanan Cizvit tarikatına bağlı misyonerlik faaliyetleri de yoğunlaşmıştı. Bu faaliyetler XIX. yüzyılın başlarından itibaren eğitim, yayın faaliyetleri ve sağlık hizmetleri yönünde ağırlık kazanmıştı. Örgütlenmelerine 1856 Islahat Fermanı'yla izin verilen misyonerlik teşkilâtlarını başta ABD, İngiltere, Almanya ve Fransa olmak üzere ekonomisi güçlü Hıristiyan devletler organize ediyorlardı. Bitlis'te faaliyet gösteren Protestan okulları İngiltere merkezli *British and Foreign Bible Society* teşkilâtına bağlı misyonerler tarafından açılmıştı. Merkezi ABD'de bulunan *American Board of Commissioners for Foreign Missions* adlı misyoner örgütü de önce İstanbul'da faaliyetlerine başlamış ve sonra Anadolu'yu *Garp, Merkez ve Şark misyonları* şeklinde üç bölgeye ayırmıştı. Bu teşkilâtın Harput ve Bitlis şubeleri ise Şark misyonunun merkezleri niteliğini kazanmıştı (Gürün,1983, Kılıç,1989;119-120).

Söz konusu misyonerlik hareketleri XIX. yüzyıl boyunca devam etmiş ve bölgedeki azınlıkları etkileyerek Osmanlı Devleti'ne ve Türklere düşman nesiller yetiştirilmişti. Ayrıca ekonomik bakımdan Devleti çökertme yolunda önemli bir mesafe kat etmişlerdi. Doğu Anadolu Bölgesi'nin Ruslar tarafından işgal edilmesini fırsat bilerek harekete geçen misyonerler, öncelikle bir devlet vaa-diyle Ermenileri kışkırtmışlardır. Batılı eğitim kurumlarının çabalarıyla asırlarca birlikte yaşayan iki toplumdan biri diğerini yok etmek niyetiyle isyan etmiş ve çok olumsuz

TABLO 2: Bitlis Şehri'nde 1890 Yılında Faaliyet Gösteren Eğitim Kurumları.

EĞİTİM KURUMLARI	OKUL SAYISI	ÖĞRETMEN SAYISI	ÖĞRENCİ SAYISI
Türk Okulları			
Din ve İslâm Hukuku Medreseleri	5	5	100
Rüştiye	2	8	200
Sıbyan Mektebi	109	109	8175
Azınlık Okulları			
İlkokul	16	16	815
Erkek Yüksek Okulu	1	3	250
Kız Yüksek Okulu	1	1	100
Toplam	134	142	9640

KAYNAK: Cuiet,V.,1891-1892, La Turquie D'Asie, Vol:2, PARIS, s.534-558.

bir süreç yaşanmıştır. Bitlis'teki misyonerlik faaliyetleri ise 1914-1917 devresinde sona erdirilmişti. Buna paralel olarak milli kültüre zarar veren yabancı konsolosluklar ve yaklaşık bir asır boyunca faaliyet gösteren azınlık okulları kapatılmıştı.

II. CUMHURİYET DÖNEMİNDE EĞİTİM FAALİYETLERİ

Bitlis ilinde Cumhuriyet öncesi dönemlerde yoğun şekilde gerçekleştirilen eğitim ve öğretim faaliyetlerine Cumhuriyet döneminde aynı yoğunlukta devam edilememiştir. Çünkü genç Türkiye Cumhuriyeti Devleti tam bir enkaz devralmıştı. Doğu Anadolu Bölgesi'nin en fazla yıkıma uğramış yerleşmelerinden biri olan Bitlis'te nüfus azalmış, sanayi faaliyetleri ortadan kalkmış ve ticaret sekteye uğramıştı. Cumhuriyetin ilk yıllarında Tatvan henüz kurulmamış, Ahlat ise büyükçe bir köy hüviyetine bürünmüştü (Tablo 3).

Belirtilen olumsuz şartlar nedeniyle Bitlis ilinde ilköğretim faaliyetlerine Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında başlanabilmesine karşın, lise eğitimine yaklaşık 30 yıl ara verildikten sonra 1952 yılında Bitlis Lisesi'nin kurulmasıyla başlanabilmişti. Bitlis'in ilk faaliyete geçen öğretim kurumu ise 1924 yılında kurulan Kâzım Paşa İlkokulu'ydu. Bu eğitim kurumunu her mahallede açılan ilkokullar takip etmiş ve ilkokul sayısı 1990 yılında 12'ye ulaşmıştı. Bitlis şehrindeki ilko-

kullar 1988 yılına kadar yani 64 yılda 13060 mezun vermiş ve kültürel hayatın gelişimine katkı sağlamıştır. Bununla birlikte 1924-1988 devresinde mezun olanların %66,4'ü erkeklerden oluşurken, kadın mezun sayısı %33,6'da kalmıştır. Dolayısıyla kadın nüfusun eğitiminde belirgin bir yetersizlik ortaya çıkmıştır. Bunun en önemli sebebi kız çocuklarının okula gitmesinin ayıp sayılmasıydı. Bununla birlikte değişen Dünya şartlarına adapte olmayı başaran Bitlis halkı kız çocuklarını da okutmaya başlamıştı. Nitekim zihniyet değişiminin bir sonucu olarak son 20 yılda, bu oran kadınların lehine değişmiş ve cinsiyet dağılımına uygun olarak %52'ye (erkek), %48 (kadın) oranı ortaya çıkmış durumdadır.

Bitlis ilinin kırsal kesiminde ise ilköğretim faaliyetlerine ancak 1950 yılından sonra başlanabilmiştir. Kırsal kesimde ilköğretim açısından ciddi bir ilerleme sağlandığı pek söylenemez Çünkü 2007 yılında Bitlis iline bağlı 277 köy yerleşmesinden sadece 52'sinde ilköğretim okulu bulunmaktadır (Tablo 4). İl genelinde ise 112 ilköğretim kurumu vardır ve oldukça yetersizdir. Çünkü Ülke genelinde her 1000 nüfus başına 0,58 ilköğretim okulu düşerken, Bitlis ili genelinde bu değer 0,34'e düşmektedir. Dolayısıyla Bitlis ilindeki ilköğretim okulu sayısı, ülke geneline kıyasla birim başına %41,4 oranında daha azdır. Bu da aşırı kalabalık sınıflar ve

TABLO 3: Bitlis, Ahlat ve Tatvan Şehirlerinin Genel Nüfus Sayımı Dönemlerine Göre Nüfusları ve Nüfus Artışı.

SAYIM DÖNEMLERİ	BİTLİS ŞEHİRİ		AHLAT ŞEHİRİ		TATVAN ŞEHİRİ	
	Nüfus Miktarı	Yıllık Değişim Oranı (%)	Nüfus Miktarı	Yıllık Değişim Oranı (%)	Nüfus Miktarı	Yıllık Artış Oranı (%)
1927	9050	-	1619	-	-	-
1935	10122	1,5	2703	8,4	-	-
1940	12002	3,7	2825	1,0	1234	-
1945	10779	-2,0	3124	2,1	1933	11,3
1950	11137	0,7	3684	3,6	3179	12,9
1955	15007	6,9	4292	3,3	3825	4,1
1960	16636	2,2	5080	3,7	6533	14,2
1965	18725	2,5	5879	3,1	10786	13,0
1970	20842	2,3	7819	6,6	20198	17,5
1975	25099	4,0	7995	0,5	29271	9,0
1980	27137	1,6	10422	6,1	40296	7,5
1985	36073	6,6	11163	1,4	51906	5,8
1990	38130	1,1	16742	10,0	54071	0,8
2000	44923	1,5	34787	5,2	66748	1,9
2007 (1)	43359	-0,5	22699	-7,6	55033	-3,0
1927-2000 Ortalaması	-	1,1	-	1,3	-	1,6

(1) 2007 yılı sayımı adrese dayalı olarak yapılmıştır. Nüfus miktarındaki azalış önceki sayım dönemlerinde sayım işleminin hatalı yapılmasından kaynaklanmıştır.

KAYNAK: DİE Genel Nüfus Sayımı İstatistikleri (1927-2007).

okula gitmeyen dolayısıyla öğretim hizmetlerinden yararlanamayan nüfus anlamına gelmektedir.

Bitlis ilinde 2007 yılı itibariyle orta-öğretim kurumlarının hem sayı hem de nitelik bakımından oldukça yetersiz olduğu söylenebilir. İl genelinde faal durumda olan ortaöğretim kurumu sayısı 30'dur. Bitlis şehri 12 ortaöğretim kurumu ile ilk sırayı alırken, Tatvan şehri 7 ortaöğretim kurumu ile ikinci sırayı almaktadır (Tablo 5). Daha önce de ifade edildiği üzere ilin ilk lisesi Osmanlı Dönemi'nde Mekteb-i Sultanî olarak faaliyet gösteren Bitlis Lisesi'dir. Bu lisenin öğretim faaliyetlerine 1914-1952 devresinde ara verilmişti. İlin ikinci olarak faaliyete geçen öğretim kurumu ise 1956

yılında kurulan Bitlis Endüstri Lisesi'ydî. Bu liselerin ardından da Tatvan Atatürk Lisesi 1968 yılında faaliyete geçirilmişti. İldeki diğer liselerin kuruluş tarihleri ise oldukça yeni sayılır (örneğin Bitlis Anadolu Lisesi 1987 yılında ve Bitlis Sağlık Meslek Lisesi de 1989 yılında eğitim-öğretim faaliyetlerine başlamıştı).

İldeki liselerin sayısı nüfusun ihtiyaç duyduğu miktardan daha azdır. Ayrıca orta-öğretim kurumları sadece il ve ilçe merkezlerinde konumlandırılmıştır. Büyükçe nüfuslu kırsal yerleşmeler ise bu imkânlardan henüz yararlanamamaktadır. Ortaöğretim düzeyindeki eğitimin en önemli eksikliği ise eğitimdeki kalite sorunudur. Fiziki imkânları sınırlı olan ve aşırı kalabalıklaşan lise-

TABLO 4: Bitlis İli'ndeki İlköğretim Okullarının İlçe Merkezleri ve Köylere Göre Dağılımı (2007).

İlçeler	İlçe Merkezleri			Köy Yerleşmeleri		Toplam	Toplam Nüfus	Okullaşma Oranı (%)
	İlköğretim	YİBO	Diğer (1)	İlköğretim	YİBO			
Bitlis Merkez	10	1	1	2	1	15	61787	0,24
Adilcevaz	5	1	-	6	-	12	40646	0,29
Ahlat	4	1	-	5	-	10	35623	0,28
Güroymak	8	1	-	11	1	21	42385	0,49
Hizan	4	2	-	6	2	14	39949	0,35
Mutki	4	1	-	5	1	11	34805	0,31
Tatvan	15	2	-	12	-	29	72873	0,39
Toplam	50	9	1	47	5	112	327886	0,34

(1) Öğretilebilir Zihinsel Engelliler İlköğretim Okulu: Bitlis Eğitim Uygulama Okulu ve İş Eğitim Merkezi.

KAYNAK: <http://www.meb.gov.tr/baglantilar/okullar/linkdetail.asp?KOD=36&offset=2700>.

lerde, genellikle meslek hayatına yeni başlayan öğretmenler görev yapmakta ve imkân bulanlar ise başka illere tayin olmanın yollarını aramaktadır. Bu nedenle ilde bulunan liselerin, yüksek puanla öğrenci alan üniversiteleri kazandırma oranları minimum düzeydedir. Bitlis'te eğitiminin kaliteli ve yeterli hale getirilmesi amacıyla kadirşinas Bitlisli işadamlarının (Ahmet Eren, Nurullah Eren, Hikmet Kiler, Cemil Özgür, Sadullah Gencer, Mehmet Şerif Kanık, Özgür Kaya Taşdelen) ve merhum işadamı Kadir Has'ın yatırımları sürmektedir.

Bitlis ili yükseköğretim faaliyetleriyle tanışma fırsatını çok geç bir dönemde elde edebilmiştir. İlin il ve ilçe merkezlerinde 1987 yılından itibaren Yüzüncü Yıl Üniversitesi'ne bağlı olarak altı meslek yüksekokulu ve bir de yüksekokul kurulmuştur. Bu yüksekokullardan Bitlis, Tatvan, Ahlat ve Adilcevaz ilçe merkezlerinde kurulmuş olanlar öğretim faaliyetlerini sürdürürken, Hizan MYO, Sağlık Hizmetleri MYO ve Ahlat Kanık Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu henüz faaliyete geçirilememiştir. Belirtilen yükseköğretim kurumları 16 Mayıs 2007 tarihinde kurulan Bitlis Eren Üniversitesi'ne bağlanmıştır.

Kampus alanı olarak Başhan mevki seçilen Bitlis Eren Üniversitesi, kuruluş kanunu uyarınca Fen-Edebiyat Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ve Mühendislik-Mimarlık fakültelerinden oluşacaktır. Ayrıca lisansüstü faaliyetleri düzenlemek amacıyla Fen Bilimleri ve Sosyal Bilimler enstitüleri de kurulacaktır. Bitlis'te bir üniversitenin kuruluş çalışmalarının sürmesi Bitlis'in hem ekonomik hem de kültürel fonksiyonlarının gelişmesini sağlayabilecektir.

ÖNERİLER VE SONUÇ

Bitlis ili ülkemizin kalkınmada geri kalmış yörelerinden birini oluşturur ve sürekli göç veren bir nüfus yapısına sahiptir. Son yıllarda Bitlis ili genelinde devam eden eğitim yatırımlarının ivme kazanmış oluşu ve Bitlis Eren Üniversitesi'nin kurulması Bitlis halkı için çok önemli yapısal dönüşümlere fırsat verebilir. Bitlis Eren Üniversitesi'nin gelişme yolunda karşılaşılabileceği engeller arasında: kalkınmada geri kalmış bir yörede kurulmakta oluşu ve aynı anda çok sayıda Devlet üniversitesinin yapılandırma çabalarının başlaması sayılabilir. Bu nedenle üniversiteler arasında öğretim üyesi açığını kapamak amacıyla bir yarış ya da rekabet başlamış durumdadır. Bu sorunu çözümü, üniversite-

TABLO 5: Bitlis İli'nde Cumhuriyet Dönemi'nde Kurulmuş Ortaöğretim Kurumları (1923-2008).

EĞİTİM KURUMLARI	BITLİS MERKEZ	AHLAT	ADILCEVAZ	GÜROYMAK	HIZAN	MUTKİ	TATVAN	TOPLAM
Genel Liseler	2	1	1	1	1	1	1	8
Anadolu Lisesi	1	1	1	-	-	-	1	4
Fen Lisesi	1	-	-	-	-	-	-	1
Anadolu Öğretmen Lisesi	1	-	-	-	-	-	-	1
İmam Hatip Lisesi	1	-	-	-	-	-	1	2
Çok Programlı Lise	-	1	-	-	1	-	1	3
Kız Meslek Lisesi	1	1	1	-	-	-	1	4
Ticaret Meslek Lisesi	1	-	-	-	-	-	-	1
Endüstri Meslek Lisesi	1	1	-	-	-	-	1	3
Sağlık Meslek Lisesi	1	-	-	-	-	-	-	1
Özel Liseler	1	-	-	-	-	-	-	1
Açıköğretim Lisesi	1	-	-	-	-	-	-	1
Toplam	12	5	3	1	2	1	7	30

KAYNAK: www.osym.gov.tr ve www.meb.gov.tr.

temizin şartlarını köklü üniversitelerden ve yeni açılan diğer üniversitelerden daha cazip hale getirmeye bağlıdır. Bunun için öncelikle tanıtım çalışmalarının yapılması önem taşır. Çünkü Bitlis ili Doğu Anadolu Bölgesi'nin uygun yaşama şartlarına sahip illeri arasında sayılabilir. Mutedil iklim şartları, Van Gölü'nün deniz ortamı sağlaması ve asayişin

korunmuş oluşu gibi faktörler, ili yaşanabilir kılmaktadır. Bilhassa Bitlis halkının konukseverliği, bölücülükten ve terör faaliyetlerinden uzak duran bir nüfus kitlesinin varlığı, ülkenin bütünlüğünün ve birliğinin arzu edilmesi ile Türk kültürünün büyük merkezlerinden ikisinin il sınırları içinde bulunması, başlıca avantajları teşkil etmektedir.

TABLO 6: Bitlis Eren Üniversitesi'ne Bağlı Olarak Faaliyet Gösteren Yükseköğretim Kurumları (2008).

Yükseköğretim Kurumu	Kuruluş Tarihi	Bölüm Sayısı	Program Sayısı	Öğretim Üyesi Sayısı	Öğretim Elemanı Sayısı	Yaklaşık Öğrenci Sayısı (2007-2008)
Bitlis MYO	1992	2	6	-	10	450
Tatvan MYO	1987	2	8	3	13	800
Ahlat MYO	1992	2	5	-	9	600
Adilcevaz MYO	1993	2	5	1	11	600
Hizan MYO	2002	-	-	-	-	-
Sağlık Hizmetleri MYO	-	-	-	-	-	-
Kanık Turizm ve Otelcilik Yüksek Okulu	-	-	-	-	-	-

Bitlis ilinin sahip olduğu doğal ve beşeri avantajların basın ve yayın yoluyla ülkeye duyurulması, öğrenci tercihlerini de etkileyebilir. Bitlis milletvekillerimizin ve işadamlarımızın çabalarıyla üniversite kampüs alanının fiziki ortamlarının kısa sürede tamamlanması bekleniyor. Bununla birlikte içinde kariyerli öğretim üyesi barındırmayan binaların tek başına bir anlam ifade etmeyeceği açıktır. O halde öncelikle Profesör ve Doçent düzeyinde öğretim üyesi temin etmek gerekir. Belli doygunlukta ekonomik destekler sağlanabildiği takdirde, öğretim

üyeleri için cazip bir ortam oluşturulabilir. Öte yandan Bitlis halkının bu süreçte işyerlerini yeni gelişmelere göre tanzim etmesi, ticaretin düşük kâr ve kaliteli hizmet anlayışına göre oluşturulması büyük yararlar sağlayacaktır. Bitlis Eren Üniversitesi her şeyden önce yörede yaşayan genç nüfus için akademik hayata intisap etme fırsatını doğuracaktır. Şu hususu önemle vurgulamak isterim ki, Bitlis ili halkına Devletimizin bakış açısı olumlu olup, kişisel kabiliyetleri geliştirme yönünde önemli bir engel bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- ARIK, M.O., 1971, Bitlis Yapılarında Selçuklu Rönesansı. Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü, San'at Tarihi Serisi No: 2, ANKARA.
- ARINÇ, K., 1991, Bitlis Çayı Havzası'nın Coğrafi Etüdü, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), ERZURUM.
- ARINÇ, K., 1997, *Ahlat İlçesinde Doğal Barınaklar (Mağara Konutları) ve Bazı Prehistorik Yerleşme İzleri*. Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Sayı: 109, İSTANBUL.
- ARINÇ, K., 1997a, Korunup-Değerlendirilmesi Gereken Bir Doğa Harikası: Nemrut Yanardağı (Bitlis). Bitlis Valiliği Yayınları, Yay.No: 3, BİTLİS.
- ARINÇ, K., 1995, *Geçmişteki Önemi Atalmış Kent Yerleşmelerine Bir Örnek-BİTLİS*. Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı:1, ERZURUM.
- ARINÇ, K., 1998, Ahlat İlçesi'nin Coğrafyası. Atatürk Üniversitesi Yay.No: 881, Fen-Edebiyat Fakültesi, Yay: No:97, Araştırmalar Serisi No:68, ERZURUM.
- ARINÇ, K., 2000, *Ulaşım Coğrafyası Bakımından Bir İnceleme: Rahva Düzlüğü ve Çevresi*. Atatürk Üniversitesi Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 3, ERZURUM.
- ARINÇ, K., 2001b, Tatvan Şehri: *Kuruluşu, Gelişmesi ve Fonksiyonları*, Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 925, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 99, Araştırmalar Serisi No:70, ERZURUM.
- BAYRAKDAR, M., 1991, Bitlisi İdris. Kültür Bakanlığı Yayınları No: 1271, Türk Büyüklüğü Serisi No: 134, ANKARA.
- BELLİ, O., 1987, Demir Çağda Doğu Anadolu Bölgesinde Demir Metalürjisi. 24-27 Nisan 1984, I.Anadolu Demir Çağları Sempozyumu Bildirileri, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İZMİR.
- Bitlis İl Yılığ, 1971, Ayyıldız Matbaası, ANKARA.
- BURNEY, C.A., 1957, *Urtartian Fortresses and Towns in the Van Region*. Anatolian Studies, Vol: VII, ANKARA.
- CUINET, V., 1891-1892, *La Turquie D'Asie. Géographie Administrative*, Ernest Leroux Editeur, Volume 2, PARIS.
- DARKOT, B., YINANÇ, M.H., 1979, *İslâm Ansiklopedisi: Bitlis Maddesi*. Millî Eğitim Basımevi, Cilt:II, İSTANBUL.
- DEMİRTAŞ, M., 2000, *Tatvan'ın Dünü-Bugünü*. Rahva Dergisi, Yüzyüçü Yıl Üniversitesi, Tatvan MYO Bilim, Kültür ve Sanat Dergisi, VAN.
- ERÖZ, M., 1984, Sosyolojik Yönden Türk Yer Adları. Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri (11-13 Eylül 1984), Kültür ve Turizm Bakanlığı, Millî Folklor Araştırmaları Dairesi Yayınları No:60, ANKARA.
- ERZENA, 1992, Doğu Anadolu ve Urartular. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, XX Dizi, Sa.8b
- GABRIEL, A., 1940, *Voyages Archéologiques Dans La Turquie Orientale*, I Texte, PARIS.
- GÜRÜN, K., 1983, Ermeni Dosyası. Türk Tarih Kurumu Basımevi, ANKARA.
- KILIÇ, O., 1989, XIX. Yüzyılda Harput'ta Misyoner Faaliyetleri. Fırat Üniversitesi Dergisi, Sosyal Bilimler, Cilt:3, Sayı:1, ELAZIĞ.
- MEMİŞ, E., 1989, Eskiçağ Türkiye Tarihi. Seçuk Üniversitesi Yayınları No: 67, Eğitim Fakültesi Yayınları No: 13, KONYA.
- Salname-i Vilayet-i Bitlis, Birinci Defa, H.1310 (1892-1893), Vilayet Matbaası, İSTANBUL.
- SÜMER, F., 1986, *Ahlat Şehri ve Ahlatşahlar*. Belleten Dergisi, Cilt: L, Sayı:197, Türk Tarih Kurumu Basımevi, ANKARA.
- SÜMER, F., 1992, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a kadar)*. I.Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII.Dizi-Sa.49b, ANKARA.
- TEKİN, R., 2000, Ahlat Tarihi. OSAV Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayını, İSTANBUL.
- THUREAU-DANGIN, F., 1912, *Une Relation de la Huitième Campagne de Sargon*. PARIS.
- TOZER, H.F., 1881, *Turkish Armenia and Eastern Asia Minor*. Longman Green And Co. LONDON.
- TURAN, O., 1971, Selçuklular Zamanında Türkiye-Turan Neşriyat Yurdu, Umumi Seri No: 10, İlmî Seri No: 5, İSTANBUL.
- TURAN, O., 1973, Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi. Turan Neşriyat Yurdu, Umumi Seri No: 11, İlmî Seri No: 6, İSTANBUL.
- TURAN, O., 1996, Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti. Boğaziçi Yayınları, İSTANBUL.
- UZUNÇARŞILI, İ.H., 1988, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri. Türk Tarih Kurumu Yayınları, VIII. Dizi-Sa.2a2, ANKARA.
- YUVALLA, 1991, *Ermeni İsyanlarında Misyoner Okullarının Rolü*. Yakın Tarihimizde Kars ve Doğu Anadolu Sempozyumu, Kars-Subatan 17-21 Haziran 1991, Kars Valiliği ve Atatürk Üniversitesi Yay.No: 675, KARS.